

גזירת קטניות וכשרות חלב סויה בפסח

שאלה:

האם סויה היא בכלל גזירת קטניות והאם המשקה היוצא מהסויה הינו בכלל האיסור?

תשובה:

יש פוסקים הסוברים, שגזרת קטניות חלה רק על קטניות שהיו ידועים בזמן הגזרה במקומות בהם חיו הראשונים או הגאונים שחידשו את גזרת קטניות, וממילא היא לא חלה על מינים חדשים שהובאו לאירופה או לארץ רק מאוחר יותר. בין השאר פוסקים אלו מתייחסים לסויה ולבוטנים כקטניות עליהם לא חלה הגזרה.

מצד שני, נראה לומר, שהגזרה הייתה באופן כללי על קטניות ומיני זרעים וממילא כל מה שאנו מגדירים כקטניות הוא בכלל האיסור גם אם לא היה ידוע בשעת הגזירה.

ההגדרה של קטניות איננה ההגדרה הבוטנית, אלא ההגדרה ההלכתית וכפי שמנסח אותה הרמב"ם בהלכות כלאים, שקטניות זה כל הזרעים הנאכלים מלבד חמשת מיני דגן. ולפי זה סויה היא בוודאי בכלל הגזרה.

יש מקורות מהם משמע שתהליכי התסיסה העוברים על הקטניות אמנם לא נחשבים לחמץ גמור אבל נחשבים לחמץ חלקי, ודבר זה מסביר מדוע כל כך החמירו במהלך הדורות באיסור קטניות.

יתירה מזו, בירושלמי (חלה פ"א) נאמר, שהקביעה שרק חמשת מיני דגן באים לידי חימוץ ושאר הזרעונים אין בהם חימוץ אלא תסיסה המוגדרת כסרחון, איננה גזרת הכתוב, אלא מקורה בבדיקה שעשו חכמים, שמתוכה ראו באופן מעשי שרק חמשת מיני דגן באים לידי חימוץ. ממילא, אם יש מינים שלא היו בתקופת חז"ל ולא נבדקו על ידם הרי שאין לנו כל בירור שהם לא מגיעים לידי חמץ, וממילא היה מקום להחמיר במינים אלו עוד יותר מאשר בקטניות שהיו בזמן חז"ל.

לכן נראה לי, שאין מקום להקל בסויה. לגבי שמן קטניות (והוא הדין החלב המופק מסויה) משמע מדברי הרמ"א, שהוא בכלל איסור קטניות שהרי הרמ"א כותב ששמן קטניות מותר בהדלקה, כלומר יש לו היתר הנאה בלבד ולא היתר אכילה למרות שמדובר בשמן. וכן פסקו האבני נזר והמנחת אלעזר. אולם הגאון מקאוונא, בשו"ת באר יצחק, מתיר ודעתו שיש לאסור רק שמן שנעשה בפסח עצמו, וכן כתב המהרש"ם לגבי שמן קנולה. וכן התירו הרד"צ הופמאן והרב הירש.

וכן הסכים עמם השרידי אש מכיוון שלדעתו שני הטעמים המובאים בטור לאיסור קטניות לא שייכים בשמן קטניות. אחד, שמתערבים בו חטים ובבוטנים לא מתערבים דגנים כי הם בתרמילים סגורים וגם אם נתערב משהו הוא בטל לפני פסח גם אם היה חמץ גמור. והשני דאתי לאחלופי בדגן. ואילו הבוטנים לא עושים מהם גורן כמו בדגן ולא אתי לאחלופי וגם אין עושים מהם קמח (אלא שמסויה כן עושים קמח).

ועוד, שמי פירות אינם אלא זיעה בעלמא וא"כ אין לאסורם מדין קטניות. והמהרש"ם הביא בשם שו"ע הרב, שכל גזירת קטניות היא רק שבאו עליהם מים, אבל אם לא באו עליהם מים אין כל מקום לאסור דלא גרע מקמח דגנים, שלא יכול להחמיץ ללא מים ואם כן דיו לבא מן הדין להיות כנדון.

אם כן, לגבי חלב סויה הצדדים להקל שלא להחשיבו בכלל לגזרת קטניות הם שהוא מיוצר לפני

פסח ולא מתערב בו דגן וגם אם נתערב משהו דגן הוא בטל לפני פסח וכן שהמיצוי נחשב כמיא בעלמא ולא נחשב לקטניות. מצד שני יש להחמיר, מכיוון שמסויה כן עושים קמח ואתי לאחלופי, וכמו"כ, יש להחמיר כי באים עליהם מים בתהליך הייצור. לכן להלכה נראה, שאין להקל בחלב סויה ואף הוא בכלל גזרת קטניות.

הרב זאב ויטמן, רב תנובה